

УДК 378.017

ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВИМ МИСТЕЦТВОМ: КРИТЕРІЇ І ПОКАЗНИКИ

Мазур К.В., Король А.В.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Статтю присвячено проблемі естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку в процесі знайомства з декоративно-ужитковим мистецтвом, визначенню критеріїв і показників їхньої естетичної вихованості. На підставі психолого-педагогічних досліджень окреслено завдання естетичного виховання дошкільників 5-6 років. Відповідно до розуміння сутності поняття «естетичне виховання» виділено провідні характеристики результату прояву естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Визначені відповідні компоненти, критерії, показники та індикатори цієї вихованості.

Ключові слова: естетичне виховання, декоративно-ужиткове мистецтво, естетична вихованість, індикатори.

Постановка проблеми. На початку ХХ століття, психологи, які розглядали дошкільне дитинство як етап особистісного становлення дитини, відзначали, що відносини дитини до світу в цей період носять переважно естетичний характер.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема естетичного розвитку підростаючого покоління знайшла широке обґрунтування в Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Законі України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, в Концепції художньо-естетичного виховання.

Різноманітні аспекти естетичного розвитку особистості розкрито в працях А.М. Богуш, В.Г. Бутенка, В.М. Кардашова, О.М. Коберника, Н.В. Кудикіної, Л.М. Масол, Н.Є. Миропольської, Т.І. Науменко, Б.М. Неменського, Т.І. Поніманської та ін. Концептуальні засади прилучення дітей до народних традицій, художньої культури, мистецтва та творчості обґрунтовано у працях Ш.О. Амоношвілі, Н.С. Вітківської, Н.О. Ветлугіної, Д.Н. Джоли, А.А. Кікоть, В.В. Рибалки, Ю.І. Рубіної, О.П. Рудницької, В.О. Сухомлинського, А.Д. Щербо та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розуміючи значущість естетичного виховання в становленні особистості, в нашому дослідженні ми визначили вік дітей від п'яти до шести років. Вибір старшого дошкільного віку в дослідженні обумовлений даними психолого-педагогічної науки, а саме: до п'яти років відбувається засвоєння сенсорних еталонів і розвиток естетико-когнітивних і естетико-творчих здібностей дитини. Якщо в педагогічному процесі не створені умови, що дозволяють дитині вільно фантазувати, то до шести років ця здатність падає і росте стандартність, повторюваність асоціальних образів; не розвивається здібність до цілісного образного бачення та інше.

Мета статті – визначити критерії і показники рівнів вихованості старших дошкільників

у процесі ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом.

Виклад основного матеріалу. Старший дошкільний вік характеризується як особливий період у вихованні і розвитку особистості дитини, він є перехідним від дошкільного до шкільного дитинства, є переломним моментом в загальному процесі розвитку дитини.

Педагоги Н. Ветлугіна, Г. Лабковська, Т. Комарова, Т. Поніманська виділяють наступні завдання естетичного виховання дітей дошкільного віку:

– розвиток у дітей естетичної сприйнятливості, формування певних емоцій, почуттів, ставлень, інтересів [5];

– створення запасу елементарних естетичних знань (звукових, кольорних і пластичних) і вражень, розвиток чуттєво-емоційного досвіду, що є основою формування широких інтересів, потреб, здібностей, що виявляються в тому, що їхній власник за будь-якої ситуації поводить як естетична особистість, що діє [3, с. 74];

– формування естетичного ставлення до дійсності, завдяки цьому виникає естетичне сприймання, що призводить до розуміння, оцінювання, формування естетичних уявлень і суджень [3, с. 74];

– формування на основі отриманих знань і розвитку здібностей художнього, естетичного сприйняття соціально-психологічних якостей людини, що забезпечуватимуть їй можливість емоційно переживати й оцінювати естетично значимі предмети і явища, насолоджуватися ними, милуватися [2, с. 51];

– формування якостей, потреби і здатності особистості активно брати участь у створенні прекрасного в мистецтві, житті, праці, поведінці, стосунках [6].

Естетичне виховання дитини – процес, який формується під впливом різних життєвих обставин і дій, наділених естетичними засобами. Висловлюючи свої естетичні судження про речі і явища, діти дошкільного віку переживають певні естетичні почуття. Педагогічно організований процес естетичної дії на старших

дошкільників має на меті не лише ознайомлення їх із різними видами і творами мистецтва, а й передбачає освоєння дітьми прекрасного в мистецтві та довкіллі і є процесом естетично правильної організації всього дитячого життя.

Якщо естетичне виховання розглядати як процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності; здатність до творчого самовиявлення, то ця здатність вимагає свідомого, цілеспрямованого, планомірного та систематичного розвитку особистості.

Відповідно до розуміння сутності естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку як інтегративна якість особистості нами були виділені провідні характеристики результату прояву естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку, а саме: здатність до естетичної діяльності; наявність естетичних знань та вражень; здатність до естетичного сприймання.

Нами було встановлено з досліджуваної літератури, що естетична вихованість в онтогенезі є інтегративним процесом. Тому вивчення естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку, на нашу думку, повинно складатися з таких основних компонентів: акумулятивний, ціннісно-спонукальний, творчо-результативний.

Акумулятивний компонент виявляється в емоційно-позитивній реакції на об'єкти та явища навколишньої дійсності, в асоціативно-образній обробці естетичної інформації, естетичних знаннях. Дитина в процесі життєдіяльності акумулює та засвоює різноманітну інформацію.

Ціннісно-спонукальний компонент складають переживання, потреби, мотиви, інтереси, вольова цілеспрямованість. Цей компонент також включає естетичні почуття до мистецтва, естетичну оцінку об'єктів і явищ навколишньої дійсності, естетичні мотиви практичної діяльності. Дослідники наголошують, що в перехідний період від дошкільного віку до молодшого шкільного віку цінність набуває характеру стійкого механізму, спрямовує зміст психічної діяльності, впливає на сферу почуттів та перебіг мотиваційних процесів [4, с. 22]. Поняття «цінність» співвідноситься з поняттям «оцінка», яка характеризує різні аспекти об'єктно-суб'єктного ставлення особистості до дійсності. Як слушно зазначає І. Зязюн, що завдяки набутому естетичному досвідові, який закріплюється у вигляді стійких ціннісних орієнтацій, установок, встановлюється естетична орієнтація на предмет.

Творчо-результативний компонент складають здатність до прояву власної ініціативи, самореалізація в естетичній діяльності, художньо-творча інтерпретація естетичних вражень, екстраполяція естетичного досвіду на інші сфери життєдіяльності з метою роз-

ширення соціального досвіду. Самореалізація, на думку вчених, це утвердження себе як особистості, котра не обмежує інтересів інших, а також обумовлює розвиток творчих здібностей [8]. Дитина старшого дошкільного віку може самореалізуватися, виявити індивідуальні особливості, ставлення до навколишнього та до себе у творчості за законами краси. Як слушно підкреслюють науковці, що одне з найважливіших питань дитячої психології та педагогіки – це питання про творчість дитини, що виявляється в усій своїй силі вже в ранньому дитинстві.

Для розроблення критеріїв естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку розкриємо сутність поняття «критерій». У перекладі з грецької мови воно означає «засіб вирішення», як ознака, на основі якої відбувається оцінка, визначення або класифікація чого-небудь [7]. У контексті нашого дослідження доцільним вважаємо таке визначення цього поняття: «критерій» – це оцінка, сутнісна ознака, на основі якої здійснюють аналіз і порівняння педагогічних явищ. Ступінь виявленого критерію виражається в його сутнісних показниках. У своєму дослідженні під поняттям «показник» ми розуміємо «ознаку чого-небудь; наочні дані про результати певної роботи, процесу; дані досягнення в чому-небудь» [1].

При визначенні критеріїв та показників естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку ми враховували наступні положення:

1. Естетичне ставлення до мистецтва дітей старшого дошкільного віку обумовлене наявністю здібності до естетичного сприйняття, пізнання об'єктів навколишньої дійсності і творів декоративно-ужиткового мистецтва з позиції присутності або відсутності в них естетичного початку. «Естетичне» в цьому може бути представлене:

- наявністю ознак зовнішньої краси (колір, колорит, форма, ритм, виразні деталі тощо);
- наявністю ознак, що визначають «сутнісну приховану красу», гармонію об'єкта в системі його відносин зі світом (доцільність, корисність, цілісність, структура, оформлення відповідність тощо);
- наявність ознак, що визначають індивідуальну своєрідність, неповторність, самоцінність суб'єкта – єдність зовнішньої і внутрішньої краси.

2. У основі механізму естетичного пізнання полягає операція співвідношення виділених характеристик об'єкта з еталоном «краси» і процес «відкриття» суб'єктивно-значущого сенсу об'єкта.

3. Відповідно до здатності дітей виділяти ознаки краси об'єкта, емоційно переживати і рефлексувати на естетичне переживання, визначені умовні рівні естетичної вихованості. «Умовність» рівнів детермінована їх можливою взаємопроникненням, об'єктивною розмитістю

меж через очевидні індивідуальні відмінності естетичного сприйняття у різних дітей.

4. Рівень розвитку естетичного сприйняття (милування) визначається здібностями дитини:

– до прояву емоційної реакції на об'єкт (міміка, жести, рухи, характер поведінки: виражений інтерес, активність, байдужість, відмові від відповіді);

– до естетичної думки про об'єкт, його аргументацію;

– до естетичної оцінки об'єкта, її аргументації.

5. Якість сенсорно-вербальної реакції на мистецтво реалізується у чіткості диференціації естетичних властивостей об'єктів мистецтва та навколишнього середовища; точність (адекватність) цієї вербалізації; здатність синтезувати власні враження; влучність у визначенні емоційно-образної домінанти сприйнятого дітьми старшого дошкільного віку.

6. Емоційність реагування на художні образи мистецтва уміння створювати цілісний чуттєвий образ; усвідомленість власних почуттів, що виникли у результаті сприймання дітьми художнього образу мистецтва; уміння визначити естетичні якості навколишнього та виразні засоби мистецтва, що зумовлюють різноманітні почуття.

7. Оригінальність, винахідливість художнього відтворення світу, притаманні прагнення висловити власні почуття у розмаїтті видів художньо-творчої діяльності; активність, самостійність, ініціативність у власній творчій діяльності; широта творчої інтерпретації естетичних вражень.

Формування критеріїв нашого дослідження відбувалося з урахуванням специфічних особливостей досліджуваного явища й відповідно до уявлень філософської, педагогічної й психологічної науки про єдність знань, почуттів і практичної діяльності.

З метою детального вивчення стану естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку були визначені такі індикатори:

1. Художньо-пізнавальний критерій визначався за такими індикаторами: розвиненість, міцність, повнота, ерудованість, доповнюваність.

2. Емоційно-оцінний критерій визначався за такими індикаторами: глибина, урівноваженість, стійкість, осмисленість, інтегрованість.

3. Діяльнісно-творчий критерій визначався за такими індикаторами: комплексність, цілісність, креативність, самостійність, якість.

Висновки і пропозиції. Отже, перед дошкільними навчальними закладами стоїть за-

Таблиця 1

Компоненти, критерії та показники вихованості дітей старшого дошкільного віку

Компонент	Критерій	Показники
аккумулятивний	художньо-пізнавальний	наявності естетичних знань
цінісно-спонукальний	емоційно-оцінний	емоційно переживає та оцінює естетично значущі предмети та явища і насолоджується ними
творчо-результативний	діяльнісно-творчий	готовність до естетичної творчості

Таблиця 2

Критерії, показники та індикатори естетичної вихованості дітей старшого дошкільного віку

Критерії	Показник	Індикатор
Художньо-естетичний	розвиненість	прояв інтересу до творів мистецтва, естетичних цінностей значущих предметів, явищ
	міцність	сформованість уявлення про мистецтво як важливу галузь суспільної культури і духовних цінностей
	Повнота ерудованість	сформованість елементарних естетичних знань та вражень обізнаність з широкого кола мистецьких питань
	поповнюваність	самостійний пошук інформації з мистецьких питань
Емоційно-ціннісний	глибина	здатність осягати сутність естетичних явищ і насолоджуватись ними
	рефлексивність	уміння оцінювати естетично значущі предмети та явища з позиції іншого чи з позиції нового знання
	стійкість	тривалість і сталість вияву естетичних суджень
	осмисленість	усвідомлення емоційних переживань
	інтегрованість	поєднання ціннісних суджень у цілісний образ
комплексність	наявність різноманітних здібностей, здатностей та умінь до широкої творчої інтерпретації естетичних вражень	
Ціннісно-творчий	гнучкість	варіативність і змінюваність дій залежно від умов, обставин
	креативність	здатність знаходити нестандартні рішення, висловлювати власні почуття через оригінальне, фантазійне, нове у художньо-практичному відтворенні світу
	самостійність	здатність до активної самостійно ініціативної художньої діяльності
	якість	здатність успішно реалізовувати творчі інтерпретації естетичних вражень, потягів, прагнень, бажань

дача дати своїм вихованцям знання, прищепити навички й уміння, сприяючи естетичному вихованню дітей дошкільного віку, виховувати всебічно розвинену особистість.

Естетичні якості особистості не є вродженими, але починають розвиватися з самого раннього віку в умовах соціального оточення і активного педагогічного керівництва. В процесі естетичного виховання відбувається по-

ступове освоєння дітьми естетичної культури, формування естетичного сприйняття, а також уявлень, понять, суджень, інтересів, потреб, почуттів, художньої діяльності та творчих здібностей.

Розробити та впровадити технологію ознайомлення старших дошкільників з декоративно-ужитковим мистецтвом в процесі естетичного виховання.

Список літератури:

1. Большой толковый психологический словарь: [пер. с англ.] / под ред. Н. Ребера. – М.: Вече АСТ, 2003. – Т. 1: (А-О). – С. 592.
2. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников : Учеб. пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов / Б.Т. Лихачев. – М.: Просвещение, 1985. – 176 с.
3. Лабковская Г.С. Эстетическая культура и эстетическое воспитание / Г.С. Лабковская. – М.: Просвещение, 1983. – 304 с.
4. Непомнящая Н.И. НИИ общей и пед. психологии АПН СССР. – М.: Педагогика, 1992. – 160 с.
5. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.І. Поніманська. – К.: «Академвидав», 2004. – 456 с.
6. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки / Т.І. Поніманська. – К.: Абрис, 1998. – 446 с.
7. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / за ред. Кузміньського А.І. – Черкаси: Вид-во ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2002. – 112 с.
8. Кривошея Т. Естетичне виховання в сучасному культуротворчому процесі : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора культурології / Т. Кривошея. – К., 2014.

Мазур Е.В., Король А.В.

Винницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ОСОБЕННОСТИ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ОЗНАКОМЛЕНИЯ С ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЫМ ИСКУССТВОМ: КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ

Аннотация

Статья посвящена проблеме эстетического воспитания детей старшего дошкольного возраста в процессе знакомства с декоративно-прикладным искусством, определению критериев и показателей их эстетической воспитанности. На основании психолого-педагогических исследований намечены задачи эстетического воспитания дошкольников 5-6 лет. Согласно пониманию сущности понятия «эстетическое воспитание» выделены ведущие характеристики результата проявления эстетической воспитанности детей старшего дошкольного возраста. Определены соответствующие компоненты, критерии, показатели и индикаторы этой воспитанности.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, декоративно-прикладное искусство, эстетическая воспитанность, индикаторы.

Mazur K.V., Korol A.V.

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

FEATURES OF AESTHETIC CHILD HEALTH IN THE PROCESS OF EXCHANGE OF DECORATIVE REMEDYING MACHINE: CRITERIA AND INDICATORS

Summary

The article is devoted to aesthetic education of children of preschool age in the course of exploring the arts and crafts, criteria and indicators for their aesthetic education. On the basis of psychological and educational researched entified the problem of aesthetic education of preschool children 5-6 years. In accordance with the understanding of the essence of the concept of «aesthetic education» allocated leading characteristics result manifestations of aesthetic education of children of preschool age. Determine the appropriate components, criteria and indicators of good breeding.

Keywords: aesthetic education, arts and crafts, aesthetic education indicators.